

Carl Olof Rosenius' teologi med særligt henblik på hans kirkesyn

Ph.d.cand.theol.
Flemming Kofod-Svendsen

Abstract: Carl Olof Rosenius, son of a vicar, grew up in Northern Sweden, where his family was active in a revival movement inspired by Lutheran theology. Early in life he decided to become a clergyman, but due to sickness and bad financial circumstances he never managed to complete his theological studies. He became a lay preacher and a very influential editor of the edifying magazine *Pietisten* [*The Pietist*]. Through this he became the spiritual leader of the emerging revival movement known as *new evangelism*. His theology was strongly influenced by Luther's understanding of law and gospel. He had a particular spiritual gift to minister the gospel to awakened and seeking persons so they might come to live an evangelical Christian life. He wanted to promote a revival movement within the Swedish Church and rejected all separatism and the idea of forming a free church, just as he was against lay people's celebration of Holy Communion. He rejected the incipient Baptist Movement and broke with Evangelical Alliance. Some of his disciples chose to form free churches.

Key-words: The Fall – Reconciliation – Justification – Sanctification – Baptism – Holy Communion – Separatism.

Indledning

Flere svenske kirkehistorikere har sagt, at efter reformationen er der ingen svensker, der har øvet en så omfattende og dyb indflydelse på det svenske folks religiøse udvikling som Rosenius.¹ Den indflydelse udøvede han som åndelig leder af den nyevangeliske vækkelse.² Også i Danmark har Rosenius haft indflydelse på den åndelige udvikling især gennem Luthersk Missionsforening fra 1868 og Evangelisk Luthersk Missionsforening fra 1889-1892. Den nyevangeliske vækkel-

---

1. G. Brandt, *Carl Olof Rosenius. Ur ett utkast till en Rosenius-biografi* (Uppsala: Särtryck ur Kyrkohistorisk Årsskrift 1914), 332-380 (332); H. Holmquist, "C.O. Rosenius' universitetsår", *Studier tillägnade Magnus Pfannenstill* (Lund: Gleerup 1923), 62-75 (66); jf. A. Jarlert, *Sveriges kyrkohistoria 6* (Stockholm: Verbum 2001), 152.

2. H. Holmquist, *Handbok i svensk kyrkohistoria 3* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1941), 32.

sesbevægelse har flere gange været ramt af kriser og splittelser især på grund af kirkesynet.³ Efter en kort beskrivelse af Rosenius' liv og virksomhed og det grundlæggende i hans forkyndelse vil denne artikel undersøge Rosenius' kirkesyn med særligt fokus på, hvad årsagen kan have været til kriserne og uenighederne i kirkesynet. Men først bringes en forskningsoversigt over de vigtigste afhandlinger om og i tilknytning til Rosenius' teologi. Desuden er Rosenius fremstillet i en række jubilæumsskrifter udgivet af organisationer, der er præget eller inspireret af den nyevangeliske vækkelse.

Forskningsoversigt

1. G. Brandt, *C.O. Rosenii Förkunnelse. En Studie i svensk Lekmannapredikan* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1918).
2. C. Olsson, *Försoningen enligt C.O. Rosenius och P. Waldenström* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1928).
3. S. Lodin, *Carl Olof Rosenius i unga år (1816-1842)* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1933).
4. A. Johansson, *Frälsningsbegreppet hos Carl Olof Rosenius* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1936).
5. C.F. Wisløff, "Helliggjørelsen hos Rosenius", *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 17 (1946), 144-155.
6. P.-O. Sjögren, *Anfæktelsen enligt Rosenius* (Uppsala: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1953).
7. S. Lodin, *C.O. Rosenius hans liv och gärning* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1956).
8. S. Gustafsson, *Nyevangelismens kyrkokritik* (Lund: Gleerup 1962).
9. T. Lindholm, *C.O. Rosenius som teolog* (Stockholm: EFS-förlaget 1972).
10. P.V. Hansen, *Født påny* (Århus: Okay 1987).
11. F.R. Pedersen, *C.O. Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse* (København: Nemalah 3-4 1990).

---

3. O. Bexell, *Sveriges kyrkohistoria* 7 (Stockholm: Verbum 2003), 108-130; M. Vigilius, *Kirke i kirken* (Hillerød: LogosMedia 2005), 121-127; T. Larspers och R. Imberg, redaktörer, *Den rosenianska väckelserörelsen cirka 1890-1920 och bildandet av Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner 1911* (Uppsala: Rapport från forskningsseminarium på Johannelunds teologiska högskola 20-21 april 2010), 23-27; 72-74; 93.

12. E. Olesen, *De frigjorte og trællefølket* (Frederiksberg: Anis 1996).
13. T. Larspers, *Ledning av väckelserörelsen. Den nyevangeliska rörelsens missionsföreningars relation till Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1840- ca 1890 tolkad ur ett regionalt perspektiv* (Uppsala Universitet: uppubliceret lic.-afhandling 2003).
14. M. Vigilius, *Kirke i kirken* (Hillerød: LogosMedia 2005).
15. T. Larspers, *Konfessionalitet och medbestämmande. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens struktur och den nyevangeliska väckelserörelsens regionala nivå fram till 1922* (Acta Universitatis Uppsaliensis 2012).

Rosenius' liv og virke

Carl Olof Rosenius blev født den 3. februar 1816 i Nysätra (mellem Skellefteå og Umeå), hvor hans far Anders Rosenius (1780-1841) var præstelig medhjælper (komministeradjunkt) fra 1814 til 1817. Hans mor var Sara (1786-1870) født Norenius. Af deres syv børn var Carl Olof nummer tre.⁴ Fra begyndelsen af 1800-tallet brød en vækkelse frem i egnene omkring Piteå, Luleå og Skellefteå, som dels var præget af den mere lovbundne pietisme og dels den mere evangeliske herrnhutisme. Derfor skelner man mellem to hovedretninger inden for de vakte kredse i Nordsverige – de *gamle* læsere og de *nye* læsere. Gammellæserne var mere pietistisk orienteret, mens nylæserne var mere præget af herrnhutismen. Rosenius' hjem stod især i forbindelse med de grupper af nylæserne, der ud over Bibelen især læste Luthers *Kirke-Postille* og *Store Galaterbrevskommentar*.⁵ Dette lutherske vækkelsesmiljø, som Rosenius voksede op i, var baggrunden for hans personlige udvikling og hans gerning som forkynner og forfatter og dermed for den indflydelse, han fik, og det præg, han satte på den senere folkevækkelse. Men dette vækkelsesmiljø var også præget af separatistiske tendenser.⁶

4. [A. Moberg & L. Sandell], *Teckning af Carl Olof Rosenii lif och verksamhet* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1868), 8; Lodin 1933, 164-165.

5. Lodin 1933, 73-117; N. Rodén, *Det norrländska nyläseriets uppkomst* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1942); J. Holmgren, *Norrlandsläseriet* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1948).

6. A. Sandewall, *Separatismen i övre Norrland 1820-1855* (Uppsala: Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen 1952); A. Sandewall, *Separatismen i övre Norrland efter 1855* (Uppsala Universitets Årsskrift 1954:1).

Rosenius besluttede sig tidligt for at blive præst i Svenska Kyrkan og begyndte derfor på gymnasiet i Härnösand. Da Rosenius havde afsluttet undervisningen i Härnösand i 1837, arbejdede han det næste år for at tjene penge til studierne. Som det var almindeligt for kommende stud.teol.er, fik han hos biskoppen tilladelse til "viatisering", det vil sige en lønnet opgave som uordineret hjælpepræst med adskillige prædike- og undervisningsopgaver i et nærmere angivet område inden for stiftet ([Moberg & Sandell] 1868, 13-26; Lodin 1933, 253-255).

Rosenius kom ikke til Uppsala, da efterårssemesteret begyndte i 1838, eftersom han blev alvorligt syg. Han blev sandsynligvis både ramt af depression og af en alvorlig legemlig sygdom, antagelig en hård lungebetændelse (Lodin 1933, 255-256; Lodin 1956, 60). I Uppsala kom Rosenius aldrig rigtigt i gang med de teologiske studier. Han var ikke fysisk rask, han havde økonomiske problemer, så han bl.a. tog arbejde som huslærer, og endelig løb han ind i en åndelig krise, der nok hang sammen med hans depression (Holmquist 1923, 68-75). I den situation fik han sjælesørgerisk hjælp af den skotskfødte, oprindelig presbyterianske metodistmissionær George Scott (1804-1874), der var kommet til Sverige i 1830. Baggrunden var, at der fra begyndelsen af 1800-tallet i Stockholmsområdet var begyndt et industrielt opsving, som krævede udenlandsk kapital og kompetence. Siden 1806 havde den engelske erhvervsmand S. Owen (1774-1854) boet i Sverige. Som aktiv metodist havde Owen sørget for, at metodistprædikanten J.R. Stephens (1805-1879) fra 1826 blev religionslærer for de engelske familier. I december 1826 indrettede metodisterne en pavillon med plads til 200-300 mennesker kaldet det engelske kapel. Til Stephens engelske gudstjenester kom der hurtigt adskillige svenskere, blandt andet en del studerende. I december 1827 begyndte Stephens også at prædike på svensk. Da blev det engelske kapel sprængfyldt. 1829 vendte han tilbage til England.

Scott videreførte Stephens' arbejde som præst for den metodistiske menighed af indvandrede englændere, men udførte også et evangeliserende arbejde blandt svenskerne. Scott arbejdede således for bibelspredning og evangelisk traktatmission, ligesom han gjorde en pionerindsats for ydre mission. Han medvirkede således i 1834 til at starte udgivelsen af en *Missions-Tidning* og til oprettelsen af *Svenska Missionssällskapet*.⁷

Scott ydede ikke alene Rosenius sjælesørgerisk hjælp, men blev også opmærksom på Rosenius' evner og fik ham knyttet til sit arbejde. Selvom Scott ikke var lutheraner, var han pragmatiker på den måde, at

7. Lodin 1933, 297-394; B. Sundkler, *Svenska Missionssällskapet 1835-1876* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1937), 45-60; Jarlert 2001, 115.130-135.

han var klar over, at hvis han skulle fremme et vækkende og evangeliserende arbejde i det svenske folk, skulle han skjule metodistiske tendenser og satse på, at hans arbejde havde en luthersk profil (Lodin 1933, 297-394).

På initiativ af Scott blev det besluttet at udgive et evangelisk, opbyggeligt og upolemisk månedsblad, der fik navnet *Pietisten*. Som navnet signalerede, skulle bladet fremme guds frygt. *Pietisten* udkom første gang januar 1842 med Scott som redaktør og Rosenius som medarbejder.⁸ Som bladhoved stod der: "*Pietisten*. Navnet *Pietisten* kommer af ett Latinsk ord, Pietas, gudaktighet."

I 1841 rejste Scott til USA, hvor han besøgte og forhandlede med *The Foreign Evangelical Society*, der gav tilsagn om at aflønne to bymissionærer i Stockholm/Sverige, der skulle arbejde under Scotts ledelse. Rosenius blev således fra 1842 ansat af *The Foreign Evangelical Society* i New York som bymissionær i Stockholm, og kort tid efter blev også Rosenius' medarbejder sangevangelisten Oscar Ahnfelt (1813-1882) ansat. Denne ansættelse med økonomisk understøttelse varede til 1863, idet Scott fik udvirket, at ansættelsen fortsatte, selv om han senere forlod Sverige.⁹ Under rejsen i USA i 1841 holdt Scott nogle foredrag, hvor han i markante vendinger beskrev det store åndelige frafald i Sverige. I kirkelige kredse medførte foredragene øget offervilje til at sende penge til missionerende arbejde i Sverige. Men en journalist publicerede et af foredragene i en amerikansk avis i en dramatisk opsætning, der derefter blev oversat og udgivet af svenske aviser. Det udviklede sig til en pressekampagne mod Scott, som det ikke lykkedes ham at standse. Da skønnede Scott, at hans tilstedeværelse i Sverige var en belastning for vækkelsen. Det tog han konsekvensen af og forlod Sverige den 30. april 1842 (Lodin 1933, 376-385; Jarlert 2001, 135-137).

Rosenius blev da ene redaktør og udgiver af *Pietisten* og kort tid efter også af *Missions-Tidning*. Derved blev han den åndelige leder af det vækkelsesarbejde, som Scott havde været den menneskelige initiativtager til (Jarlert 2001, 154). Rosenius fik især blivende betydning for den religiøse folkevækkelse som redaktør af *Pietisten*, der udkom som et månedsblad. I årene 1842-1859 skrev han forkyndende og undervisende artikler i *Pietisten*, normalt som udlægning af en bibelsk tekst. Disse artikler blev oversat og udgivet i Danmark første gang i

8. G. Westin, *Svensk lutherdom i brytningstider*, (Uppsala: J.A. Lindblad 1949), 178-190; Jarlert 2001, 139.

9. G. Westin, *Ur den svenska folkväckelsens historia och tankevärld* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1931), 17-23; Lodin 1956, 112. The Foreign Evangelical Society var dannet i 1839 med det formål at understøtte begyndende vækkelsesbevægelser i Europa.

1868 bd. I-II og 1879 bd. III-IV under titlen *Hemmeligheder i Lov og Evangelium*. Bøgerne blev genoptrykt flere gange og siden nyoversat.¹⁰ I årene 1860-1866 gennemgik Rosenius Romerbrevet i *Pietisten*, som efterfølgende udkom som en bog. I 1867 og frem til sin død 24. februar 1868 skrev Rosenius i *Pietisten* udlægning af søndagens højmessestekster. Første nummer udkom i 1842 i 600 eksemplarer I 1840'erne var Pietistens abonnementsstal 1200-1400. Fra 1850 steg tallet til over 2000. I 1861 var der imidlertid 10.000 abonnenter. Hvert nummer blev ofte læst af flere i lokalsamfundet (Lodin 1956, 112.186.261). Når *Pietisten* fik den meget store betydning, hang det sammen med, at det var Sveriges første landsdækkende religiøse blad (Gustafsson 1962, 33). I begyndelsen blev *Pietisten* modtaget med skepsis af mange præster og aktive kirkelige lægfolk. Når nyevangelismen alligevel fik en hurtig fremvækst, hang det sammen med, at den af mange blev oplevet som en lettelse og befrielse. Både den kirkelige ortodoksi og den gammelpietistiske fromhed havde stillet krav, som blev følt tunge og trykkende. Nyevangelismen med dens kom-som-du-er-forkyndelse løftede byrderne af mange. Så opstod to retninger: Den gamle som af nyevangelismen blev beskyldt for at være "lovisk", og den nye, som af de gammelfromme blev beskyldt for antinomisme og "løs" lære. Men nyevangelismen blev sejrherren ([Moberg & Sandell] 1868, 121; Gustafsson 1962, 35).

Rosenius fik også betydning for nyevangelismen som prædikant og sjælesørger, hvor han var en flittig brevskriver til de mange nyvakte kredse rundt om i landet.¹¹ I 1856 var Rosenius med til at stifte *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen*, der udviklede sig til en landsdækkende organisation for indre mission og samtidig blev et stort ydre missions selskab.¹² Både i sin licentiaafhandling og senere i sin doktorafhandling har Torbjörn Larspers beskrevet, hvordan de forskellige lokale og regionale nyevangeliske organisationer har ønsket at etablere deres relation til den landsdækkende organisation. Den gennemgående tendens har været, at man har ønsket en decentral struktur, hvor landsorganisationen især skulle beskæftige sig med fællesopgaver som for eksempel ydre mission (Larspers 2003 og 2012).

10. F. Kofod-Svendsen, "Bibliografi over Rosenius' skrifter udgivet på dansk", *Kirkehistoriske Samlinger* (2014), 49-100.

11. B. Wadström, *Ur Minnet och Dagboken. Första Delen* (Stockholm: Fosterlands-Stiftelsen 1900), 65.313-316; P.E. Gustafsson, *Hans Henrik von Essen och den nyevangeliska kolportörsverksamheten* (Stockholm: Svenska Missionsförbundet 1963), 147.165.

12. *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 75 år*, red. E. Levander (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1931); Jarlert 2001, 154.

Det grundlæggende i Rosenius' forkyndelse

Når man læser de forskellige opbyggelige artikler i *Pietisten*, er det slående, hvor ofte Luther bliver citeret. Flere gange henvises til Kirke-Postillen, Den Store Galaterbrevskommentar eller til Lille og Store Katekismus. De længste citater af Luther er fra hans postiller. De fylder undertiden flere sider af den opbyggelige artikel, introduceret med "Luther siger..."; dernæst undertiden "Atter siger Luther" for derefter at slutte med "så langt Luther". Mange gange introduceres med ordene "som vor lærefader Luther siger", hvorefter der bringes et Luthercitater, der antageligt ofte er citeret efter hukommelsen. Her er der ingen kildeangivelse. Rosenius var fra sin tidligste ungdom fortrolig med og stærkt påvirket af Luthers skrifter, både hvad indhold og form angår. Han læste Luther hele livet og ønskede at være rettroende og rent lærende lutheraner. Han har været fortrolig med Konkordiebogen og henviser ofte til det, han kalder vore bekendelsesskrifter. Rosenius synes at være opvokset med *Doct. Martini Lutheri Kyrko-Postilla. Ifrån Tyska Tungomålet på Svenska öfversatt af Mag. And. Borg*, som første gang udkom i 1753 og siden i mange oplag. Da Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen i 1860 på sit forlag udgav en ny oversættelse af Luthers Kirke-postille, der indeholdt prædikener af Luther over samtlige årets evangelietekster og epistler, var hele værket på 1223 tætskrevne sider gennemset af Rosenius (Hansen 1987, 269-272). Den udgave udkom i otte oplag og i 70.000 ex.

I *Pietisten* 10. årgang fra 1851 har Rosenius i en række artikler beskrevet skabelsen og mennesket, syndefaldet og dets følger samt Guds første frelsesløfte på syndefaldets dag. Lægger man Rosenius' artikler ved siden af Luthers udlægning af syndefaldsberetningen i Første Mosebog kapitel tre fra Weimar-udgaven bd. 42 side 106-176, er det slående, i hvor høj grad Rosenius har tilegnet sig Luthers grundholdning, som vi genfinder i Confessio Augustana artikel to. Det er også fra Luther, Rosenius har hentet understregningen af, at det var Guds "egentlige" ærinde, da han på syndefaldets dag kom til de faldne mennesker, at forkynde forjættelsen om ham, der skulle komme og genoprette faldets skade.

Både i Rosenius' mange opbyggelige artikler i *Pietisten* 1842-1859, i hans udlægning af Romerbrevet 1860-1866 og i hans prædikener 1867-1868 har forsoningen en central plads (*Pietisten* 4 (1845), 1-14; *Pietisten* 20 (1861), 49-61 mfl.). Næsten hver gang Rosenius skrev om forsoningen, citerede han Luther, især fra Luthers kommentar til Galaterbrevet. Luthers kommentar til Paulus' ord i Galaterbrevet kapitel 3 vers 13 - "Kristus har løskøbt os fra lovens forbandelse ved selv at blive en forbandelse for vor skyld" - findes i en længere eller

kortere form i næsten hver eneste artikel, hvor Rosenius har skrevet om forsoningen. Når Rosenius skrev om helliggørelsen, mærker man tydeligt hans inspiration fra Luthers skrift *Mod Latomus. Om synd og nåde*. Rosenius var om nogen forkynder af forsoningen. Begreberne retfærdiggørelse og helliggørelse gennemsyrede Rosenius' forkyndelse hele livet. Loven frelser ikke. Derimod viser den synden som synd og bliver derved en tugtemester til Kristus. Netop den angrende og trælbandne synder havde Rosenius fået en særlig gave at henvise til Kristi fuldbagte frelsesværk på korset. Mange i den fremvoksende vækkelse fokuserede på, hvad Gud kunne udvirke i dem. Når de fik aflagt nogle konkrete synder, følte de fred med Gud. Men når de så svigtede, når de faldt i synd – da mistede de også barneretten hos Gud, troede de. Rosenius ville lære disse mennesker at regne med, hvad Gud har gjort i Kristus. Rosenius forkyndte evangeliet som en betingelsesløs indbydelse til at komme til Kristus.

Dåben betød for Rosenius en indpodning i Kristus. Ved dåben får man del i Kristus, hans forsoning og hele hans frelsesgerning. Dåben genføder til et nyt liv og bliver dermed kristenlivets begyndelse. Rosenius regnede med, at de fleste barnedøbte faldt ud af dåbspagtens nåde. Men dåbens løfte gælder fortsat. Den døbte, men frafaldne må ifølge Rosenius ved omvendelsens ord – forkyndt i kategorierne lov og evangelium – kaldes tilbage til den Kristus, der første gang mødte ham i dåben (*Pietisten* 5 (1846), 97-120. Men i sin forkyndelse både skriftligt og mundtligt var det altid Kristus og hans gerning for menneskers frelse, Rosenius viste hen til. Da han sjældent inddrog dåben i forkyndelse og sjælesorg, kom genfødslen i omvendelsen til at stå stærkest, og man kan med en vis ret kritisere ham for ikke fuldt ud at give dåben den plads i kristenlivet, som den har i Det Nye Testamente. Kort formuleret lærte Rosenius genfødsel både i dåben og omvendelsen, ofte med samme sprogbrug som Erik Pontoppidan.¹³

Om nadveren talte Rosenius evangelisk stærkt. Han talte om den trøst, nadveren giver den bekymrede samvittighed og om den skjulte forening med Kristus i det hellige måltid. Nadveren sammenlignede han med en hvileplads, hvor den trætte ved at modtage Kristus selv får ny kraft og frimodighed (*Pietisten* 5 (1846), 121-134.

I de forskellige doktordisputatser og andre afhandlinger, der er skrevet om Rosenius' teologi og forkyndelse både ud fra en kirkehistorisk, dogmatisk og homiletisk synsvinkel, er der selvfølgelig en lidt forskellig vurdering af blandt andet, i hvor udpræget grad Rosenius var teologisk præget af Luther, og om han havde modtaget nogen teologisk inspiration af Scott (Brandt 1918; Olsson 1928; Lodin 1933;

---

13. E. Pontoppidan, *Sannhet til gudfryktighet* (Oslo: Lutherstiftelsen 1964), 172.

Johansson 1936; Wisløff 1946; Sjögren 1953; Lindholm 1972; Pedersen 1990; Olesen 1996).

Rosenius' kirkesyn

Som præstesøn var Rosenius opvokset med den svenske kirkes bekendelse og liturgi. Samtidig var han præget af egnens nordlandske ny-læsermiljø, hvor man samledes i konventikler til læsning af Bibelen, Luther og andre lutherske, pietistiske og herrnhutiske skrifter. Bestemmelsen i Confessio Augustana art.14, at ingen bør lære offentligt i kirken (*publice docere*), uden at han er rettelig kaldet (*rite vocatus*), blev i forbindelse med nyevangelismens fremvækst et stående tema i den kirkelige debat. Det nye i situationen var ikke, at ikke-ordinerede prædikede. Det havde man en lang tradition for, som også var reguleret i kirkelovens bestemmelser, idet biskoppen kunne give fx stud.teol.er en begrænset del i præsteembedets forkyndelsesfunktion. Denne biskoppelige tilladelse til lægprædikanter betragtede man som værende inden for *rite vocatus*. Men der forelå en ny situation, da en ny gruppe af lægprædikanter begyndte med offentlig forkyndelse uden at have fået biskoppelig tilladelse. Ifølge hidtidig tolkning kunne sådanne personer ikke betragtes som *rite vocatus* med ret til at *publice docere*. Man måtte da enten præstere en ny fortolkning af CA14 eller finde en kirkeligt reguleret ordning, så deres virksomhed kunne blive anset for forenelig med CA14.¹⁴

Da Rosenius havde prædiket en del gange i det, der blev kaldt den engelske kirke, blev han kritiseret for at optræde uden at være ret kaldet, og han blev spurgt, hvorfor han ikke fik afsluttet sine teologiske studier, så han kunne blive en ret kaldet præst. Både i et brev fra påsken 1842 og også i et par senere breve redegjorde han for sin opfattelse. Han understregede, at han elskede den svenske lutherske kirke og var overbevist om, at den lutherske bekendelse var den sande bekendelse. Samtidig tilføjede han, at han også var overbevist om, at der var sande kristne i andre kirkesamfund. Denne økumeniske åbenhed er sikkert en del af inspirationen fra Scott. Han så sin prædikevirksomhed som en tjeneste i den svenske kirke, men som en del af det almindelige præstedømme. Blev man ordineret til præst, fik man et generelt kald til at virke i hele den svenske kirke. Som lægmand understregede Rosenius, at han kun prædikede, hvis der var en lokal

14. C.H. Martling, 1965, "Rite vocatus – publice docere", *Till Bo Giertz 31/8 1965*, red. C.H. Martling m.fl. (Uppsala 1965), 190-204 (190).

menighed, der bad ham om at prædike. Fik man et sådant konkret kald, var man efter Rosenius' forståelse også *rite vocatus* til at prædike i den konkrete menighed ([Moberg & Sandell] 1868, 85-93). Rosenius tolkede altså – med inddragelse af ord af Luther om at lægmænd kan prædike og om de kristnes pligt til at undervise hinanden – CA 14 sådan, at den artikel i den lutherske bekendelse ikke kun angik det traditionelle præsteembede, men også embedet som lægprædikant, der blev legitimeret ved kaldet fra en kreds af vakte, en forsamling, en organisation eller lignende. Man kan vel udtrykke det sådan, at Rosenius – med et personligt følt kald til at prædike i den svenske lutherske kirke, men med et forlist teologisk studium bag sig og en samtidig opfordring fra Scott til at prædike, undervise og skrive i hans sammenhæng og dermed mange steder inden for den svenske kirke med en af Scott sikret økonomisk understøttelse fra et amerikansk missionselskab til at kunne virke som lægmandsforkynder på fuld tid – havde behov for over for sig selv og andre at legitimere sin nye situation som værende i overensstemmelse med CA 14.¹⁵

Rosenius understregede også, at ved siden af tjenesten i det almindelige præstedømme var der et lære- eller præsteembede i kirken, som også Luther og ligeledes Paulus havde betonet.¹⁶ Rosenius lagde vægt på, at alene ordinerede præster skulle forvalte nadveren, og når Rosenius blev anmodet om at prædike i en kirke, prædikede han helst fra koret og ikke fra prædikestolen for at understrege, at han ikke var ordineret præst, men derimod bragte et vidnesbyrd fra det almindelige præstedømme. Han fortalte selv, at han i 1856 havde prædikeret 11 gange i den svenske kirkes kirkebygninger, og da havde han kun to gange stået på kirkens prædikestol ellers i koret. Når han besteg prædikestolen i den svenske, skete det kun, hvis han blev stærkt opfordret til det. Han så anderledes på sin forkyndertjeneste ved det engelske kapel/den engelske kirke/Bethlehems kyrkan, for det var med Rosenius egne ord ikke en integreret del af den svenske kirke, men en privat ejendom på samme måde som mødesalen ved Rosenius' privatbolig. Det er på Bethlehems kyrkans prædikestol, man ofte ser Rosenius afbildet ([Moberg og Sandell] 1868, 243-244; Lodin 1956, 195-196).

Rosenius lagde hele livet vægt på, at han ikke optrådte uden et konkret ydre kald. Også i de sidste år af sit liv holdt Rosenius ikke en andagt selv hos sine nærmeste venner, uden at der forelå en konkret opfordring. Lodin mener, at Rosenius i sin forståelse af kaldet til at virke som lægprædikant var præget af sin opvækst blandt nylæserne i Nordsverige (Lodin 1933, 386; Lodin 1956, 119-121). Rosenius' tolk-

15. Jf. G. Westin, *Lutheraner, anglikaner, reformerta* (Uppsala: J.A. Lindblad 1935), 117-125.

16. Dette uddybede Rosenius i *Pietisten* 2 (1843), 72-87.

ning af CA 14 kan betegnes som både original og kontroversiel (Vigilius 2005, 124), og den kan næppe anses som historisk rigtig, men der kan argumenteres for, at den er i overensstemmelse med ånden i den lutherske bekendelse.

Rosenius og separatismen

I nylæserkredsene i det nordlige Sverige kom der tidligt separatistiske tendenser, selv om vækkelsesbevægelsen overordnet stod på den kirkelige grund (Lodin 1856, 189).¹⁷ Der opstod imidlertid en konflikt mellem kirke og vækkelse på grund af det, der blev kaldt “de nye bøger”, og samtidig var der en standende strid på grund af Konventikelplakaten af 1726. De kirkelige og verdslige myndigheders forsøg på at have kontrol med det åndelige liv i de vakte kredse ved hjælp af Konventikelplakaten blev følt som spændetrøje, der let kunne avle modtryk. Denne irritation blev forøget, da man som led i den kirkelige restaurering i begyndelsen af århundredet, men med tydelig indflydelse fra oplysningstidens teologi og tænkning, udsendte Katekismusforklaringen af 1810 udarbejdet af ærkebiskop Lindblom (1746-1819). Den skulle være en revision af og en afløser for ærkebiskop Svebelius’ (1624-1700) katekismus fra 1689, som mange oplevede særdeles mangelfuld i både pædagogisk og teologisk henseende. Lindblom mente selv, at hans lærebog i hovedsagen var ortodoks, men den havde tydelige indslag af oplysningstidens tankegang og var præget af humanisme, tolerance, optimisme og eudaimonisme. Professor, senere biskop Johan Henrik Thomander (1798-1865), der var positiv over for nyevangelismen, betegnede den som saftløs og åndsforladt.

Den nye kirkehåndbog, der var påbudt, kom 1811 med ritualer for de sakramentale handlinger, brudevielse m.m. I den måtte de vakte især føle sig stødt over ændringer i ritualerne for dåb, skriftemål og nadver i forhold til den gamle ortodokse håndbog fra 1693. I dåbsritualet udgik ikke blot “exorcismen” (djævluedrivelsen), men også forsøgelsen. I stedet for tilspørgsel om tro i forhold til de tre trosar-

17. Om læserne i Norrland og baggrunden for konflikten: N. Rodén, *Det norrländska nyläseriets uppkomst* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1942), W. Bredberg, *P.P. Waldenströms verksamhet till 1878* (Stockholm: Missionsförbundet 1948), 4-14; A. Sandewall, *Till frågan om herrnhutismens betydelse förr norrländska nyläseriets uppkomst* (Kyrkohistorisk Årsskrift 1948), A. Sandewall, *Separatismen i övre Norrland 1820-1855* (Uppsala: Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen. Ny följd 4, 1952); A. Sandewall, *Separatismen i övre Norrland efter 1855* (Uppsala Universitets årsskrift 1954:1); Lodin 1856, 189-199.

tikler trådte en fremsigelse af trosbekendelsen og det dobbelte kærlighedsbud, hvorefter der blev spurgt: "Vil du døbes på denne tro og gennem dåben bindes til denne forpligtelse?" I ritualet for skriftemål blev udtrykkene i syndsbekendelsen mildnet, og absolutionen blev betinget: "*Hvis* din syndsbekendelse er oprigtig...*hvis* din omvendelse (bättring) er alvorlig... *hvis* troen er retskaffen, så...."

Også den nye salmebog, Wallins salmebog af 1819, der var ment som led i den kirkelige fornyelse, måtte vække modstand. Den rummede ganske vist meget stof fra reformationstiden (Luthers kernesalmer) og ortodoksien, men intet fra 1700-tallets pietistiske salmedigtning, og der var mange halv-pelagianske og rationalistiske træk i den. Overordnet mente vækkelsens folk, at de nye bøger bar præg af gerningslære.

Denne konflikt omkring "de nye bøger" blev en af årsagerne til den skepsis over for kirken, der snart skulle føre til separatistiske tilbøjeligheder. Man tænkte, at når dåbsritualet udtrykte falsk lære, kunne man så forsvare at lade sine børn blive døbt i kirken? Var det ikke bedre, at man fik en lægmand til at døbe det (eller selv gjorde det) efter det gode, gamle, lutherske ritual? Når ritualet for skriftemål og altergang ikke længere var rigtigt luthersk, var det så ikke rigtigere at afholde sig fra at deltage i skriftemålet, eventuelt i både det og nadveren, eller holde nadver privat efter det gamle ritual? Når man måtte anse præsten for at være gerningslærer, rationalist eller vantro, var det så ikke bedre at holde sig til oplæsning af Luthers prædikener og lytte til oplyste lægfolk, der holdt sig på Bibelens og den lutherske bekendelsens grund? I en sådan konflikt kunne der falde hårde og fordømmende ord fra begge sider. Præsterne anså nylæserne for sværmere og oprørere. Læserne kaldte præsterne vantro og bøgerne for djævelskab (Hansen 1987, 29-30; Jarlert 2001, 92-104).

I den tids svenske statskirke måtte en konflikt med kirken automatisk blive til en konflikt med den verdslige øvrighed. At lade sine børn døbe, at gå til den offentlige gudstjeneste og at deltage i den regelmæssige altergang var ikke blot kristenpligt, men også borgerpligt. At erstatte det kirkelige gudstjenesteliv med private, ukontrollerede sammenkomster med brug af uautoriseret litteratur var ulydighed mod kirkens og statens love.

Fra de vakte i mange egne af landet blev der sendt ansøgninger til regeringen om tilladelse til fortsat at benytte "de gamle bøger". De første, der indsendte ansøgning om det, var en gruppe bønder fra Luleå-området. Det skete i 1844. Da rigsdagen afslog ansøgningen, sendte denne gruppe af vakte bønder en fornyet ansøgning til regeringen. Det medførte at kongen udbad sig udtalelser fra konsistorierne i Uppsala og Lund angående "de nye bøger". De teologiske fakulteter erkendte, at der nok var mangler ved disse bøger, men man

anså manglerne for at være af uvæsentlig betydning. Derfor skete der ikke mere i sagen.

Da Luleå-bønderne i nogle år havde ventet forgæves på svar, udtrådte nogle af dem af den svenske kirke i 1848 og oprettede et separatistisk samfund med egne ledere, dåb og nadver i private huse. Luleå blev fulgt af udtræden i Piteå og Skellefteå. Således opstod de første separatistmenigheder i Sverige. De blev efterfulgt af pinlige processer og voldsomme straffeforanstaltninger.¹⁸

Hvad skulle man mene om dette, og hvilken stillingtagen var den rigtige? Det spørgsmål optog og foruroligede mange. I denne situation fandt Rosenius det nødvendigt, at han skrev noget til vejledning for de vakte grupper rundt omkring i landet. Derfor behandlede han spørgsmålet flere gange i *Pietisten*. Det skete første gang i februarnummeret 1849 under overskriften: "En owanlig företeelse inom Svenska Kyrkan". Den artikel blev så fulgt op af en artikel i henholdsvis september- og oktobernummeret samme år under overskriften: "Några ord om separatismen i Norrland". Den artikel var hovedsagelig en gengivelse af et langt brev "till några bekymrade wänner i Norden".

Rosenius begyndte med at understrege, at han var overbevist om, at de Luleå-bønder, der var udtrådt af den svenske kirke, havde handlet efter deres samvittighed og gjort, hvad de mente var rigtigt i Guds øjne. Men ikke desto mindre argumenterede Rosenius for, at deres stillingtagen hvilede på misforståelser. Det var ikke en misforståelse, at de mente at have fundet fejl i "de nye bøger", for det var der vitterligt, hvad andre også havde påpeget. Men deres misforståelse bestod i de konsekvenser, de havde draget. Det var rigtigt, at den gamle håndbogs dåbsritual var mere værdigt, mere kraftfuldt og bedre end det nye, men dåben bestod alene af Kristi ord og vandet. Derfor var det fortsat en ret dåb uafhængigt af hvilke ord, mennesker valgte at sætte omkring de dåbsstiftende ord. Rosenius gjorde opmærksom på, at man gennem kirkehistorien havde udformet dåbsritualet lidt forskelligt. Man havde fx et meget enkelt dåbsritual, da Filip i Apostlenes Gerninger døbte den etiopiske hofmand (8, 36-38). For Rosenius var det væsentligt at understrege, at sakramenternes gyldighed hverken var afhængig af sakramenteforvalterens eller de øvrige deltageres tro og værdighed, og heller ikke af en bestemt liturgi eller særlige ceremonier. Det afgørende var alene Kristi ord og indstiftelse.

Separatisterne gjorde sig også skyldige i en misforståelse med hensyn til at modtage nadveren i den svenske kirke. Rosenius bestred, at man sanktionerede alt, hvad der blev lært og gjort i den svenske kirke ved

18. N.O. Rasmussen, *C.O. Rosenius Guds udvalgte redskab* (Rønne: Evangelisk luthersk Missionsforening 1979), 52; Hansen 1987, 31.

at modtage nadveren i den. Som eksempel på det henviste Rosenius til Jesus, der hele sit liv kom i den jødiske synagoge, hvor han både var omskåret og nød påskelammet, og hvert år drog op til templet. Mon nogen ville påstå, at Jesus dermed stadfæstede eller hyldede de vildfarelser og menneskelærdomme, som han bestandig gik i rette med? Rosenius var helt opmærksom på, at den situation kunne komme, hvor man blev udelukket af kirken. Det skete for både disciplene og Luther. Men det var en helt anden situation end selv at forlade sin kirke. Rosenius konklusion var, at selv om der i "de nye bøger" fandtes mange fejl, og at der inden for vor kirke fandtes mange præster, der lærte falsk, og at kirken var meget forfalden, og der var meget at beklage, så retfærdiggjorde det ikke, at man skilte sig ud fra den svenske kirke. Når man kunne samles til fælles opbyggelse og i kirken modtage Kristi sakramenter ubeskåret og samtidig bekende troen og forkynde Kristus, så skulle man blive i kirken. Separatisternes udtræden af kirken beroede ifølge Rosenius på en åndelig misforståelse og forvildelse, der bestod i en sammenblanding af ting, der på det klareste burde adskilles. Separatisternes fejltagelse skyldtes: 1. De skelnede ikke mellem den ydre, synlige kirke og den usynlige kirke eller Kristi levende lemmer. De talte alene om menigheden i den sidste, mere indskrænkede betydning, og de ville have en sådan menighed på jorden, hvori der alene skulle være troende. 2. De skelnede ikke mellem, hvad en kirkens tjener er i sig selv eller som kristen til forskel fra, hvad han er og gør som kirkens tjener eller i kirkens navn. 3. De skelnede ikke mellem kirken og bestemte lærere inden for kirken, eller mellem kirkens lære og visse bøger, som var i brug inden for den. 4. Endelig var det også en meget uheldig sammenblanding, at de ikke skelnede mellem udskillelse fra verden og udskillelse fra kirken. At skille sig fra verden, det vil sige fra synd, uretfærdighed og falsk lære gjorde de identisk med at gå ud af kirken. Til sidst kritiserede Rosenius separatisterne for, at de havde dannet en menighed og forvaltede sakramenterne uden indviede præster. Dermed skelnede de ikke rigtigt mellem alle kristnes åndelige præstedømme og det kirkelige embede. I sin afvisning af separatisterne følte Rosenius sig i samme situation som Luther, der måtte vende sig imod billedstormerne og sværmerne.

Rosenius' grundholdning var, at selve spørgsmålet om kirkeordning var et underordnet emne, som der ikke i Bibelen var foreskrevet noget direkte om. For Rosenius var det betænkeligt, hvis man blev optaget af og gjorde kirkeordningsspørgsmål til et central tema, for da risikerede man let, at fokus blev ført bort fra det egentlige: Guds rige som en åndelig virkelighed og udbredelsen af dette rige. Rosenius' vejledning bremsede separatismens udbredelse og var samtidig

en fremstilling af hans holdning til den svenske kirke (Lodin 1956, 189-193; Rasmussen 1979, 51-64; Vigilius 2005, 121-127).

Rosenius og baptismen

Udviklingen i Nordsverige fra separatisme til fuldstændig afstandtagen fra den svenske kirke førte visse stærkt biblicistiske grupper til en baptistisk opfattelse, og 23.06.1847 døbte bonden Eric Mårtensen (f. 1816) flere personer i det nordlige Ångermanland. Det var den første baptistdåb i Sverige. Dåben var uafhængig af baptistprædikanter og menigheder. Eftersom alle de døbte undtagen en enkelt straks udvandrede, blev der ikke dannet en lokalmenighed (Jarlert 2001, 104). I de følgende år fik baptismen en betydelig fremgang ikke alene blandt separatisterne i nord, men flere steder i Sverige.¹⁹ Med sin klare lutherske holdning måtte Rosenius naturligvis være afvisende (Lodin 1956, 190). I 1851 skrev han fx en artikel i et sjelesørgerisk sprog, hvor man tydeligt fornemmer, at hans anliggende var at vejlede de mennesker, der var kommet under baptistisk påvirkning (*Pietisten 10* 1851, 123-128).

Rosenius og Evangelisk Alliance

Da *The World's Evangelical Alliance* blev dannet i London i 1846, deltog to svenskere i stiftelsen. De skrev også efterfølgende en positiv artikelserie. Den første provisoriske komite blev dannet i april 1847. Den første svenske allianceforening blev dannet i Helsingborg i 1852 og i juni 1853 blev Evangelisk Alliances centralafdeling dannet.²⁰ Allerede i *Pietisten 2* (1843) nummer 7 gav Rosenius en kort orientering om planerne for oprettelse af en Evangelisk alliance. I *Pietisten 13* (1854), 75-79 gav Rosenius en grundig orientering om Evangelisk Alliances trosgrundlag, hvor han betonede, at der ikke var tale om at danne en overkirke, men en praktisk ramme hvor evangeliske kristne især kunne praktisere et bønssfællesskab. Han henviste også til et skrift udgivet i Stockholm 1853, der gav mere information. I *Pietisten*

19. E. Newman, *Svensk högkyrklighet, lågkyrklighet och frikyrklighet* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1932); A. Norberg, *Frikyrklighetens uppkomst* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1953); Westin 1949, 49-134; Jarlert 2001, 165-171.

20. E. Newman, *Evangeliska Alliansen* (Lund: Gleerup 1937), 53; Jarlert 2001, 159-160.

13 (1854), 189-191 var der yderligere informationer fra Evangelisk Alliances centralafdeling. Rosenius gik med i arbejdet. Så skete der imidlertid en baptistisk infiltration i Evangelisk Alliance. Svenskeren Carl Möllersvend (1832-1901) var udvandret til USA, hvor han blev gendøbt og af en amerikansk baptistmenighed sendt til Sverige for at fremme baptismen. Han blev tilknyttet Evangelisk Alliance, hvor han spredte skrifter med den opfordring, at man skulle "lyda Gud i *allt*, det vill säga låta omdöpa sig". I protest mod den udvikling trådte Rosenius sammen med andre lutherske kristne ud af Evangelisk Alliance. Han ville ikke medvirke til, at den blev, hvad han opfattede som en platform for baptistisk proselytisme (Jarlert 2001, 160; Bexell 2003, 41).

Rosenius og Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen

Rosenius var på mange måder lærefaderen bag oprettelsen af *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen* i 1856. Derfor er bevægelsens formålsparagraf væsentlig for at præcisere Rosenius' holdning til den svenske kirke. Paragraffen lyder

Då nu inom vårt land finnes ett kyrkosamfund med ren evangelisk trosbekännelse och fri bibelspridning, så har Stiftelsen för avsikt att verka medelst spridning av skrifter i full överensstämmelse med den befintliga lärogrunden, samt att för sina ändamål använda blott sådana personer, som av tro och övertygelse bekänna sig till det kyrkosamfund, där de skola verka, och vill således Stiftelsen ingalunda ställa sig i någon motsats till förhandenvarande kyrkliga inrättningar för utbredandet av Jesu Kristi evangelium i landet, utan fasthellre med dem samverka därför, i den mån Stiftelsen därom kan bliva anmodad eller själv finna lämpligt (Levander 1931, 46).

I *Pietisten* gav Rosenius en fyldig præsentation af Stiftelsen, hvor man klart bemærker hans kirkepositive holdning. Han understregede, at der var et stort behov for, at de mange spredte vækkelsesgrupper rundt om i landet blev samlet i en forening for at styrke de troendes indbyrdes fællesskab, udbrede evangeliet, udgive og sprede skrifter på den lutherske kirkes grund og endelig udføre et diakonalt arbejde. Derimod skulle man ikke etablere et nyt kirkesamfund, men gerne samarbejde med den svenske kirkes præster og institutioner (*Pietisten* 15 (1856), 94-96). Rosenius følte sig bundet til den svenske statskirke og var loyal mod den gældende kirkelige ordning. Han arbejdede for

vækkelse inden for den svenske kirke ved i bred forstand at aktivere det almindelige præstedømme, men det skulle ske i respekt for og gerne i samarbejde med det kirkelige embede, derfor var han fx modstander af såkaldt fri nadver eller nadver forvaltet af lægmænd.

Rosenius og nogle af hans medarbejdere

Nogle af hans nærmeste medarbejdere udviklede imidlertid en mere kirkekritisk holdning. En af dem var sangevangelisten Oscar Ahnfelt (1813-1882). Ahnfelt, der var præstesøn fra Skåne, afslørede tidligt et sang- og musiktalent. Hans ambition var at blive sanger og musiker, og i 1840 påbegyndte han musikstudier i Stockholm.²¹ Ahnfelt kom med i kredsen omkring Rosenius. Rosenius så Ahnfelts evner og fik ham draget ind i det evangeliserende arbejde.²² Det lykkedes nu Scott og Rosenius at få udvirket, at også Ahnfelt ligesom Rosenius blev ansat af *The Foreign Evangelical Society* som missionær i Sverige. Dette blev for Ahnfelt det ydre kald til, at han som lægmand skulle være fuldtidsprædikant.²³ Det amerikanske selskab lagde ingen begrænsninger på hans virkeområde, så han fik en meget fri ansættelse, hvor han også kunne virke som prædikant i Norge og Danmark, hvis nogen kaldte ham til det. Mens Rosenius gennem Pietisten formidlede Bibelens budskab til hele det svenske folk, prædikede Ahnfelt i kirker, skoler og også ved friluftsarangementer. Som prædikant var Ahnfelt mere festlig og humoristisk end Rosenius, der altid var strengt saglig, grundig og undervisende i sin stil. Det var især Ahnfelts sang og musik, der gav ham hans folkelige gennemslagskraft. Han spillede på en tistrengt guitar, og så sang han vækkelsessange solo. Denne kombination af guitarspil, vækkelsessange og prædiken medførte, at han blev opfordret til at tale i mange forskellige sammenhænge.²⁴ Der blev mand og mand imellem talt om hans festlige og folkelige optræden, og folk strømmede til for at høre ham.

21. J. Persson, *Oscar Ahnfelt* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1944); J. Blomgren, *Oscar Ahnfelt* (København: Lohse 1946); O. Lövgren, *Oscar Ahnfelt* (Stockholm: Gummesson 1966); E. Kaas, *Forbindelse med Skåne* (Brændstrup: Tilmekær 2013).

22. Norborg 1953, 137.

23. Westin 1931, 50.

24. Westin 1931, 101.111-112.135-137.143-144.153; G. Wikmark, *G.E. Beskow och nyevangelismen* (Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelse 1941), 269.

I 1855 mødte Ahnfelt den norske folkekirkepræst Gustav Adolph Lammers (1802-1878), der var på rekreatjonsrejse i Sverige.²⁵ Lammers var en veltalende prædikant med kompromisløse holdninger.²⁶ I 1848 blev han sognepræst i Skien, hvor han deltog aktivt i den begyndende vækkelse. Bl.a. inspireret af Søren Kierkegaard brød han i 1856 med den norske kirke og dannede en lokal frimenighed. Det var drømmen om den "rene" menighed, som lå bag den nye menighedsdannelse (Aarflot 1967, 478). I frikirkespørgsmålet er det blevet formuleret sådan, at Ahnfelt og Lammers gensidigt har påvirket hinanden i ukirkelig og separatistisk retning.²⁷ Ahnfelts frikirkelige tendenser medførte, at han blev uønsket som prædikant i adskillige sammenhænge i Sverige.²⁸ Rosenius var bedrøvet over Ahnfelts frikirkelige tilbøjelighed med bl.a. dannelsen af nadverforeninger²⁹ med lægmænds uddeling af nadveren, idet han frygtede, at Ahnfelts store fokus på kirkespørgsmålet og nadverforeningerne skulle komme til at skjule for hovedopgaven: at forkynde evangeliet om frelsen i Kristus (Gustafsson 1962, 41). Baggrunden for nadverforeningerne var dels visse præsters modvilje mod at uddele nadveren til aktive vækkelsesfolk, dels visse vækkelsesfolks ønske om at fejre nadver i "de troendes fællesskab".³⁰ Da Lammers i 1860 fortrød sit brud med den norske kirke og vendte tilbage, nedtonede Ahnfelt sit frikirkeengagement. Men det var mest af pragmatiske grunde, idet han havde indset, at hans frikirkeengagement havde skadet hans mulighed som forkynder (Gustafsson 1962,42).

En anden af Rosenius' medarbejdere var dr. Peter Fjellstedt (1802-1881), der havde været missionær i Sydindien 1831-34 og i Smyrna i Lilleasien 1836-1840, hvor han bl.a. udgav en tyrkisk bibeloversættelse. Han skabte i Sverige forståelse for og kærlighed til Ydre Mission. Han tilhørte den rosenianske bevægelses mere frikirkelige del

25. O. Rudvin, *Indremisjonsselskabet historie I* (Oslo: Lutherstiftelsen 1967), 324; Kaas 2013, 113-179.

26. Om Lammers: A. Aarflot, *Norsk Kirkehistorie II* (Oslo: Lutherstiftelsen 1967), 476-482; I. Diesen, *Veiryddere* (Oslo: Ansgar 1980), 37-61.

27. Westin 1931, 169; Lövgren, *Ahnfelt*, 103; Diesen 1980, 45.

28. Westin 1931, 180.224; Lövgren, *Ahnfelt*, 112-113.

29. J.L. Balling & P.G. Lindhardt, *Den nordiske kirkes historie* (København: Nyt Nordisk 1979), 316.320; Gustafsson 1962, 254-293; Vigilius 2005, 128; Larspers 2012, 72-74.126.

30. *1860-1960 strödda drag ur Hässleholms Missionsförenings 100-åriga verksamhet*. Samlade och utgivna av Styrelsens Kommitterade (Hässleholm: Svantessons Boktryckeri 1959), 111-113; *Missionsällskapet Bibeltrogna Vänners historia under tiden 1911-1961*. Utgiven av Sällskapets Styrelse (Stockholm: Norrmalms-Tryckeriet 1961), 62.99-100; redaktörer: R. Imberg, A. Einarsson, T. Gunnarsson, *I Jesu spår. Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrogna Vännen 1911-2011* (Stockholm: BV 2011), 41.

og ønskede inspireret fra Skotland at danne en luthersk frikirke.³¹ Det forhindrede Rosenius.³² Men i hele Rosenius' levetid var der inden for nyevangelismen indre brydninger og spændinger i embeds- og kirkesynet og i vurderingen af relationen til den svenske kirke (Vigilius 2005, 127). Der var til stadighed nogle, der kritiserede Rosenius for at være for loyal over for den svenske kirke. Efter deres opfattelse var det ikke tilstrækkeligt at satse på fornyelse af den svenske kirke ved at arbejde på bibeludlægning både skriftligt og mundtligt og etablering af evangeliserende kristne fællesskaber. Man burde bryde med den åndeligt døde svenske kirke, der i alt for høj grad var styret af staten.

Sammenfattende bemærkninger

Centrum i Rosenius' forkyndelse og teologiske virke er synd og nåde eller lov og evangelium. Begreberne retfærdiggørelse og helliggørelse gennemsyrede Rosenius' forkyndelse hele livet. Det var evangeliet om, at Gud retfærdiggør den ugudelige, som gav hans forkyndelse dens patos. Kristi stedfortrædende lovopfyldelse og sonende død var hans alfa og omega, og den forensiske retfærdiggørelseslære hans forkyndelses stadige tema. Dette er sammenhængskraften i al rosenianisme. Rosenius selv var en klar tilhænger af folkekirkeordningen og afviste al separatisme og frimenighedsdannelse. Rosenius var loyal mod den svenske kirke hele livet, men samtidig var de kristne forsamlinger med bibellæsning, forkyndelse og bøn på mange måder centrum både i hans eget kristne liv og i de mange vækkelseskredse, der voksede frem som følge af hans forkyndelse og undervisning. Dette syn indebar en vis indre spænding, som er noget af baggrunden for, at rosenianere senere har fokuseret på forskellige sider af Rosenius' kirkesyn og dermed har draget forskellige konsekvenser, idet de samtidig har påberåbt sig Rosenius.

31. "The free Church of Scotland" blev oprettet i 1843 (H. Holmquist/J. Nørregaard, *Kirkehistorie III* (København: J.H. Schultz 1951), 97). Flere af vækkelsens folk i Sverige besøgte den nye frikirke og blev tiltalt af dens åndelige styrke (Lodin 1956, 237).

32. N. Rodén, *Hans Jacob Lundborg* (Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 1961), 83; Jarlert 2001, 114.